Το Μανιφέστο

Ο αγώνας για την αναγνώριση των δικαιωμάτων του ανθρώπου ήταν πάντοτε αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης ιστορίας. Τους δύο τελευταίους αιώνες σημειώθηκαν ουσιαστικά βήματα προόδου, χάρη στα Συντάγματα των φιλελεύθερων και σύγχρονων κρατών, μέσα από τα οποία κατοχυρώθηκαν τα φυσικά και θεμελιώδη δικαιώματα. Ωστόσο, δεν είναι καθόλου αυτονόητο ότι, εξήντα χρόνια μετά, οι αρχές που διατυπώνονται στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα — τη λεγόμενη *«Magna Carta της Ανθρωπότητας»* — και στο Μανιφέστο του Βεντοτένε, είναι σήμερα ευρέως γνωστές, κατανοητές και, κυρίως, ότι εφαρμόζονται στην πράξη. Πόσο λογικό είναι να επιβάλλονται διαφορετικές μεταχειρίσεις και να διαχωρίζονται όσοι εγκαταλείπουν τη χώρα τους εξαιτίας διώξεων και απειλών κατά της ζωής τους από εκείνους που φεύγουν επειδή δεν έχουν τα μέσα να επιβιώσουν;

Με αφετηρία αυτόν τον προβληματισμό, στη Ματέρα, την *Πόλη της Ειρήνης*, ο πολιτιστικός σύλλογος Energheia εγκαινίασε το 2023 την πρωτοβουλία *«**Η λογοτεχνία ως εργαλείο κοινωνικής δέσμευσης: το Διεθνές Πρόγραμμα Πολίτες της Θάλασσας**»* που έχει ως στόχο να ευαισθητοποιήσει και να εκπαιδεύσει τις νέες γενιές γύρω από το φαινόμενο της μετανάστευσης και τον δύσκολο αγώνα για την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών, αναγνωρίζοντάς τους ως ***Πολίτες της Θάλασσας***.

Ο μύθος της Ευρώπης, ναυαγός και φιλοξενούμενη

Υπάρχει ένα θέμα που συνδέεται με τρόπο υποβλητικό με τον μύθο Ευρώπης, της ίδιας της Ευρώπης. Είναι το θέμα της φιλίας.

Ακόμα και σε μια εποχή στην οποία ο κόσμος φαίνεται να μπορεί να λειτουργεί μόνο με ψυχρό ορθολογισμό, ο οποίος δεν έχει ανάγκη να στηρίζεται σε τίποτα άλλο πέρα από τον εαυτό του, μπορούμε, ή επιδιώκουμε, λίγο-πολύ συνειδητά, να στρεφόμαστε στους μεγάλους μύθους. Και το ερώτημα είναι, εν προκειμένω, αν υπάρχουν ακόμη μύθοι «διαθέσιμοι» να μας φιλοξενήσουν.

Αν υπάρχουν ακόμη, ή αν υπήρξαν ποτέ, οι μύθοι που είναι ικανοί να προσδιορίσουν την Ευρώπη μέσα από ένα δικό της παράδειγμα, μιας ευρωπαϊκής πατρίδας, όπως η Ιταλία του Βιργιλίου, μήπως η μοίρα της Ευρώπης, μαζί με αυτή των μύθων της, δεν είναι άλλη από μια αδύναμη μοίρα που οδηγεί στην εξάντληση: την εξάντληση μιας Ευρώπης κουρασμένης από τον ίδιο της τον εαυτό και από την αποστολή της;

Η Ευρώπη, ανήσυχη από μια επιτακτική ανασφάλεια και γι' αυτό, παραδόξως, εξαναγκασμένη, καταδικασμένη στην ηγεμονία, στην περιέργεια, δεν κάνει τίποτε άλλο, δεν έκανε ποτέ τίποτε άλλο, από το να συμπεριλαμβάνει τη θάλασσα στην ιστορία και την εξέλιξή της. Ο Περικλής καλούσε τους Αθηναίους να θεωρούν τα πλοία πατρίδα τους, απελευθερώνοντάς την έννοια της πατρίδας από τη γη, καταργώντας τα εδάφη της με σκοπό να την αποσπάσει από την αδιαμφισβήτητη περσική απειλή. Ξεκινώντας από τον ιδρυτικό μύθο της νύμφης Ευρώπης, που δίνει και το όνομά της στην ήπειρο: η Ευρώπη από τη Φοινίκη, μεταφερμένη με δόλο από την Ασία· επομένως, η Ευρώπη, μια νύμφη που καταγόταν από την Ασία, είναι ναυαγός και η ίδια, πριν ακόμη γίνει γη αφίξεων, η Ευρώπη ταυτίστηκε με ένα είδος ναυαγίου, ή, σε κάθε περίπτωση, με τη «μεταφορά» μιας νύμφης από την Ασία. Ξεκινώντας από αυτόν τον ιδρυτικό μύθο, οι ευρωπαϊκοί μύθοι στην πραγματικότητα είναι οι παράδοξοι μύθοι του ταξιδιού, της ανακάλυψης μέσα από τον άλλον, άλλοτε του φιλοξενούμενου άλλοτε του εχθρού, της περιέργειας που διψά για κυριαρχία ή για γνώση, ή ίσως, καλύτερα, και για τα δύο μαζί. Αλλά όπου υπάρχει θάλασσα, υπάρχει ήδη κι η υπόσχεση ενός ναυαγίου κι όπου υπάρχει ναυάγιο, υπάρχουν οι πνιγμένοι και οι διασωθέντες, δηλαδή οι ναυαγοί που τους περιμένει κάθε ακτή, όπως περιμένει κανείς τον άγνωστο φίλο, εκείνον που ίσως θα μας πληγώσει, ακόμη κι αν απλώς μας θυμίσει το κοινό μας πεπρωμένο. Κάθε νησί του αρχιπελάγους, εικόνα αγαπημένη του Μάσιμο Κατσάρι, περιμένει τον ναυαγό του, και τον περιμένει

για να του επιτρέψει να ανακαλύψει την πιο αυθεντική του αποστολή. Και άλλες ιδρυτικές μορφές της ιστορίας μας, της μυθολογίας μας, είναι ναυαγοί που θεμελιώνουν εκ νέου. Ο Αινείας δεν ήταν ο πρώτος· αλλά κι ο Αινείας που ίδρυσε τη Ρώμη έρχεται κι αυτός από την Ασία. Κάθε μοναξιά περιμένει τον φίλο της, περιμένει τον φίλο της για να διαφυλαχθεί μέσα στην απαραβίαστη ιδιαιτερότητά της, για να σώσει τη διαφορετικότητά της, όπως στις αστρικές φιλίες που βρίσκονται στο πανέμορφο απόσπασμα του Νίτσε στη *Χαρούμενη Επιστήμη*, στην οποία ο Κατσάρι έχει αφιερώσει λαμπρές σελίδες. Ο ναυαγός είναι εξ ορισμού και θεατής επειδή επέζησε αλλά ξέρει ότι στη διάρκεια αυτής της επιβίωσης θα ναυαγήσει ξανά, ότι η μοίρα του είναι το ναυάγιο. Όπως και για τον θεό τον ίδιο, όπως παρατηρεί και πάλι ο Κατσάρι, είναι κι εκείνος ξένος, επομένως ο θεός είναι ξένος, πολύ πριν γίνει δάσκαλος της φιλοξενίας.

Έτσι και η Ευρώπη, εκείνη που επικαλέστηκα προηγουμένως, η Ευρώπη από τη Φοινίκη, ναυαγισμένη μέσα από μια μεταφορά, μέσα από μια αρπαγή, είναι με τη σειρά της ναυάγιο, πριν ακόμη γίνει γη των ναυαγίων, γη για τους ναυαγούς. Και, πιθανότατα, οφείλει σε αυτήν τη δραματική της γένεση, την ακατάπαυστη ανησυχία της, την άσκηση της ατέρμονης αναζήτησης. Αν το σκεφτούμε, η ίδια η φιλοσοφία γεννιέται από αυτές τις ανησυχίες. Είναι, λοιπόν, σε εκείνο το αρχέγονο ναυάγιο που οφείλει την ύπαρξή της η ίδια η φιλοσοφία.

Κι εκείνο το πρωταρχικό ναυάγιο μας ζητά να ερμηνεύσουμε τον ρόλο του «φίλου της ανθρωπότητας» που ναυαγεί, όπως αυτός αποδόθηκε άτυπα στον Αϊνστάιν από τον Φρόιντ, στην περίφημη αλληλογραφία τους σχετικά με τη δυνατότητα εξάλειψης του πολέμου μέσα από το σύστημα των ανθρωπίνων σχέσεων, μια ιδέα που ο μεγάλος Γερμανός φυσικός υποστήριζε θερμά με αφελή ενθουσιασμό.

Ναυσιπλοΐα και ναυάγια στη φιλοσοφία της θάλασσας

Δραπετεύοντας από μια πόλη κατεστραμμένη από τον πόλεμο, από τη βαρβαρότητα των όπλων των Αχαιών, οι Τρώες καθοδηγούμενοι από τον ήρωα Αινεία, φτάνουν στις ακτές μιας ξένης γης. Ο Βιργίλιος αφηγείται τη μοίρα αυτών των προσφύγων. Μιλά για τα βάσανά τους στη θάλασσα, για τον πόνο που γνώρισαν στις μακριές ώρες της θαλασσοπορίας τους, για τα μέλη τους που τα έκαιγε το αλμυρό νερό, για το ότι απορρίφθηκαν τόσο από την Ευρώπη όσο και από την Ασία. Και τέλος, αφηγείται το αίτημά τους για άσυλο, όταν αγγίζουν τις λιβυκές ακτές. Όμως εκείνοι που θα έπρεπε να τους υποδεχτούν δείχνουν εχθρότητα, απειλούν να κάψουν τα καράβια τους, τους

αρνούνται τη φιλοξενία στην ακτή και κάθε μορφή υποδοχής. Τότε οι Τρώες παραπονούνται ότι μια τέτοια συμπεριφορά δεν είναι άξια όσων ανήκουν στο «ανθρώπινο γένος». Πηγαίνει ενάντια στις ίδιες τις αρχές που πρέπει να διέπουν τους δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων, καθώς όλοι ανήκουμε στην ανθρώπινη οικογένεια, πριν ακόμη από οποιαδήποτε μορφή υπηκοότητας. Ο Σενέκας είχε ήδη υποδείξει τα θεμελιώδη αυτών των αρχών: «Να απλώνεις το χέρι στον ναυαγό, να δείχνεις τον δρόμο σε εκείνον που τον έχασε, να μοιράζεσαι το ψωμί με εκείνον που πεινά», βασισμένα όλα στο γεγονός ότι «η φύση μάς έχει δημιουργήσει συγγενείς».

Όταν οδηγούνται μπροστά στη Διδώ, τη βασίλισσα εκείνης της καρχηδονικής γης, οι Τρώες για να υποστηρίξουν το αίτημά τους ζητούν ένα πράγμα: *proprius res aspice nostras*, δηλαδή, *κοίτα από κοντά τη μοίρα μας*. Ερχόμαστε από μακριά, αλλά είμαστε άνθρωποι, όπως κι εσείς. Αν μας κοιτάξετε από κοντά θα δείτε ότι αυτό που ζητάμε είναι ένα καταφύγιο από τα κύματα, μια γη όπου θα μπορέσουμε να αναπαύσουμε σώματα ρημαγμένα και εξαντλημένα. Δεν ερχόμαστε να φέρουμε πόλεμο, δεν έχουμε σκοπό να λεηλατήσουμε τον πλούτο σας γιατί στις καρδιές μας δεν κατοικεί η βία. Κοιτάξτε μας από κοντά και θα δείτε ότι είμαστε άνθρωποι που υπέφεραν και που ζητούν να γίνουν δεκτοί και να τύχουν ανθρώπινης μεταχείρισης.

Μετανάστευση: περιγραφική έννοια και οι κανονιστικές της προεκτάσεις.

Στον Χάρτη της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που εγκρίθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 1948 από τα Ηνωμένα Έθνη, αναγνωρίζεται το δικαίωμα του ατόμου να ζητήσει την παροχή ασύλου από τις διώξεις σε άλλες χώρες, εκτός εάν πρόκειται για πρόσωπα που καταζητούνται για μη πολιτικά εγκλήματα ή για πράξεις αντίθετες «στους σκοπούς και στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών».

Σύμφωνα με το Μανιφέστο του Βεντοτένε 2.0, το 2019 η καθαρή συνολική μετανάστευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση ανήλθε σε 1,5 εκατομμύριο άτομα, με μόλις 0,6% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ να είναι άτομα που έχρηζαν διεθνούς προστασίας, και περίπου 100.000 να αφορούν παράνομες εισόδους.

Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022, ο αριθμός των πολιτών εκτός ΕΕ που διέμεναν νόμιμα σε χώρα της Ένωσης έφτασε τα 27,3 εκατομμύρια, δηλαδή 6,1% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ το 2023. Περίπου το 73% των μεταναστών ζούσε σε μόλις τέσσερα κράτη μέλη: Γερμανία (28%). Ισπανία (16%), Γαλλία (15%) και Ιταλία (14%).

Συνολικά, οι πόροι του Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης που διατέθηκαν για μέτρα ένταξης (όπως εκμάθηση γλώσσας, επαγγελματικός και κοινωνικός προσανατολισμός) στα διάφορα προγράμματα που πραγματοποιήθηκαν στα κράτη μέλη, ανήλθαν σε περίπου 1 δισεκατομμύριο ευρώ για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, ενώ σχεδόν διπλασιάστηκαν για την περίοδο 2021-2027, φτάνοντας περίπου τα 1,9 δισεκατομμύρια ευρώ. Επιπλέον πρόσθετοι πόροι του Ταμείου που διαχειρίζεται απευθείας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προορίζονται επίσης για μέτρα ένταξης. Άλλα ταμεία της ΕΕ, όπως το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο Plus (ΕΚΤ+), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, καθώς και προγράμματα όπως το Erasmus+, μπορούν επίσης να συμβάλουν στην ένταξη των μεταναστών και των ατόμων με μεταναστευτικό υπόβαθρο.

Η μετανάστευση είναι ζήτημα ανθρώπων και σχέσεων. Η σχέση εκείνου που μεταναστεύει με τη χώρα καταγωγής του διακόπτεται ενώ η σχέση με τη χώρα στην οποία θα καταλήξει είναι κάτι που πρέπει να οικοδομηθεί από την αρχή κι αυτή η οικοδόμηση δεν θα είναι απαλλαγμένη από αμοιβαίες καχυποψίες, από αρνητικά κοινωνικά στερεότυπα σχετικά με την εικόνα του μετανάστη που συχνά παρουσιάζεται ως «κάποιος» που πρέπει να κρατηθεί σε απόσταση, ιδίως υπό το φως των ιδεολογικών και μιντιακών υπερβολών, που αναφέρονται σε ορισμένα εγκληματικά επεισόδια, τα οποία όμως δεν μπορούν ποτέ να γενικευθούν. Σε όλους τους ανθρώπους αναγνωρίζονται προτερήματα και ελαττώματα, όπως σε κάθε άλλο ανθρώπινο ον, ωστόσο η ανθρωπιά του μετανάστη συχνά καταπνίγεται και κάποιες φορές αφανίζεται, κάτω από το βάρος των προκαταλήψεων και των φόβων που υπάρχουν στις κοινωνίες. Και είναι ακριβώς η ανθρώπινη διάσταση αυτών των ατόμων που πρέπει να ανακτηθεί για να μπορέσουμε να ακούσουμε και να γνωρίσουμε τον άνθρωπο-μετανάστη. Πρόκειται για ένα νέο φαινόμενο χαρακτηριστικό της εποχής μας; Ή αποτελεί μέρος της ιστορικής παράδοσης του φιλελεύθερου και αστικού ουμανισμού, ο οποίος, προσφέροντας ιδεολογικές μορφές στις εθνικές φιλοδοξίες, βλέπει με καλό μάτι την παγκοσμιοποίηση των εμπορευμάτων, επειδή αυξάνει τον πλούτο στα χέρια λίγων ολιγαρχών αλλά όχι την ελεύθερη κυκλοφορία των ανθρώπων;

Οι Ευρωπαίοι πολίτες, στην καθημερινότητά τους, βιώνουν την κοινωνία διαφορετικά απ' ό,τι παρουσιάζεται στην πολιτική, διότι τα μέλη των πολυεθνικών και πολυπολιτισμικών κοινωνιών έχουν μάθει από την παιδική τους ηλικία να βλέπουν τα πράγματα αλλιώς. Κάποιοι βλέπουν το δάσος, ενώ άλλοι βλέπουν το δέντρο εντοπίζοντας διαφορές που μια μόνο πολιτισμική προσέγγιση, εκ φύσεως, δεν μπορεί να εκτιμήσει: αυτή η οπτική μπορεί να αποτελέσει πρόσθετη αξία στον χώρο

της τεχνικο-επιστημονικής έρευνας, φέρνοντας μεγαλύτερη καινοτομία, δημιουργικότητα και ευελιξία απέναντι στις ανάγκες των τοπικών αγορών.

Οι διεκδικήσεις της υποτιθέμενης γηγενούς καθαρότητας (χαρακτηριστικές πολλών λαών, ακόμη και στην αρχαιότητα) αποδεικνύονται, αν τις εξετάσει κανείς από κοντά, κατασκευασμένες από εύθραυστο και συχνά απατηλό υλικό. Πρόκειται για αφηγήσεις που πρέπει να αμφισβητηθούν γιατί από αυτές μπορεί να προκύψουν πολιτικές που ευνοούν την καταπίεση και, τελικά, οδηγούν σε απώλεια της ελευθερίας. Η φιλοσοφικά πιο διορατική λογοτεχνία έχει αποκαλύψει αυτούς τους μηχανισμούς, όπως ακριβώς έγραφε ο Λεοπάρντι: «Για την αρχαία, αλαζονική αντίληψη που είχαν διάφοροι λαοί ότι είναι αυτόχθονες και, συνεπώς, διαφορετικοί από τους άλλους ανθρώπους στη γέννηση ή στα δικαιώματά τους, με την οποία δικαιολογούσαν τις κατακτήσεις, τις εθνικές υπεροχές, τις αξιώσεις που κάθε λαός είχε έναντι των άλλων, την απαλλαγή από κάθε νόμο απέναντι στους ξένους, τη δουλεία αυτών είτε εθνική είτε ατομική, την καταπίεση των μεταναστών ή των ξένων κατοίκων, το μίσος, εν τέλει, προς τα άλλα έθνη, ενώ ταυτόχρονα διακήρυτταν την αγάπη προς ότι ήταν δικό τους και θεωρούσαν ότι υποχρεούνται από το νόμο και τη φύση να φροντίζουν τους δικούς τους συμπολίτες ή ομοεθνείς».

Καταστάσεις έκτακτης ανάγκης παγκόσμιας κλίμακας που μόνο ένα Σύνταγμα της Γης μπορεί να αντιμετωπίσει.

Μόνο χάρη στην εισαγωγή κατάλληλων παγκόσμιων λειτουργιών και θεσμών εγγυήσεων μπορούν να αντιμετωπιστούν επαρκώς οι μεγάλες προκλήσεις του πλανήτη. Ας εξετάσουμε πέντε από αυτές τις προκλήσεις ή καταστροφές γιατί, από τις απαντήσεις που θα δοθούν σε αυτές, εξαρτώνται η ειρήνη, η ισότητα, τα δικαιώματα και τα θεμελιώδη αγαθά, ξεκινώντας από τη ζωή και την επιβίωση όλων.

Το δράμα των μεταναστών

Ιδιαίτερη κατάσταση έκτακτης ανάγκης αποτελεί το δράμα των εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών που κάθε χρόνο διαφεύγουν από μία ή περισσότερες από τις τραγωδίες που υπάρχουν στον κόσμο, απωθούνται στα σύνορά μας και, όταν δεν πεθαίνουν στη διάρκεια των οδυσσειών τους, συναντούν στις χώρες μας καταπιέσεις και ρατσιστικές διακρίσεις.

Αυτή η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι προϊόν μιας κατάφωρης παραβίασης του δικαιώματος στη μετανάστευση. Οι ρίζες αυτού του δικαιώματος ανάγονται στην πρώιμη νεωτερική

εποχή, όταν αυτό χρησιμοποιήθηκε για να νομιμοποιήσει την κατάκτηση και τον αποικισμό του "νέου κόσμου" από τους Ισπανούς. Σήμερα το δικαίωμα αυτό έχει κωδικοποιηθεί στα άρθρα 12, παράγραφος 2 και 14, παράγραφος 1 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, στο άρθρο 12, παράγραφος 2 και 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα της 16ης Δεκεμβρίου 1966, καθώς και στο άρθρο 35, παράγραφος 4 του Ιταλικού Συντάγματος.

Κάθε φορά, επομένως, που συνάπτονται συμφωνίες με χώρες από τις οποίες φεύγουν οι μετανάστες που σκοπό έχουν να τους απαγορεύσουν την αναχώρηση, ή όταν διατυπώνονται ιδέες για αποκλεισμούς ή ναυτικές αποστολές προκειμένου να εμποδιστεί η αναχώρηση των μεταναστών, παραβιάζεται ένα θεμελιώδες δικαίωμα που αποτελεί μέρος του διεθνούς δικαίου και του ισχύοντος συνταγματικού δικαίου, καθώς και της αρχής της ισότιμης αξιοπρέπειας όλων των ανθρώπινων όντων. Ακόμη σοβαρότερο είναι το σχέδιο που προωθείται σήμερα στην Ιταλία από τη δεξιά στην κυβέρνηση, το οποίο προβλέπει την απέλαση των μεταναστών σε κέντρα κράτησης στην Αλβανία. Οι μετανάστες δεν είναι αντικείμενα, αλλά άνθρωποι, και η μεταφορά τους εκτός των συνόρων μας παρά τη θέλησή τους συνιστά όχι μόνο παραβίαση του δικαιώματος στη μετανάστευση, αλλά και παράνομη κράτηση προσώπου.

Εδώ τίθεται ένα βασικό θεωρητικό ζήτημα. Η ιθαγένεια, η οποία στις απαρχές του συνταγματισμού υπήρξε παράγοντας ένταξης, ως άρνηση των διαφορών status που χαρακτήριζαν το παλιό καθεστώς, έχει σήμερα μετατραπεί στο τελευταίο ατυχές χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τους ανθρώπους λόγω της γέννησής τους. Ως τέτοια, αντιφάσκει με την αρχή της ισότητας και τον οικουμενισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία σε όλες τις διεθνείς διακηρύξεις και στο μεγαλύτερο μέρος των εθνικών συνταγμάτων, πλην των πολιτικών δικαιωμάτων που απονέμονται σε κάθε χώρα σε όσους είναι πολίτες της, αποδίδονται σε όλους ως ανθρώπινα όντα.

Το αποτέλεσμα αυτών των παράνομων ανισοτήτων που αφορούν το status και των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών, από το δικαίωμα στη μετανάστευση έως το δικαίωμα στη ζωή, είναι ο αυξανόμενος αριθμός των νεκρών: χιλιάδες άνθρωποι κάθε χρόνο πνίγονται στη Μεσόγειο ή απωθούνται στα σύνορα μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Μεξικού. Γι'αυτούς τους θανάτους είναι υπεύθυνες οι πολιτικές των κυβερνήσεών μας, που στηρίζονται στην αδιαφορία ή, ακόμη χειρότερα, στη συναίνεση μεγάλου μέρους της κοινής μας γνώμης.

Αυτές οι πολιτικές, ακριβώς επειδή αποσκοπούν στην παραγωγή συναίνεσης, προκαλούν, λόγω της μεταδοτικής και νομιμοποιητικής δύναμης της απανθρωπιάς που επιδεικνύεται στην

κορυφή του κράτους, μια πτώση του ηθικού αισθήματος σε μαζικό επίπεδο. Απέναντι σε αυτές τις παραβιάσεις δικαιωμάτων, μια Συνταγματική Χάρτα της Γης θα πρέπει να εγγυάται το δικαίωμα να εγκαταλείπει κανείς τη χώρα του, προβλέποντας την υποχρέωση, που λογικά προκύπτει, να ικανοποιείται αυτό με το δικαίωμα να μεταναστεύει σε κάποια άλλη χώρα. Θα πρέπει, γενικότερα, να καταργήσει αυτήν την τελευταία διαφορά status λόγω γέννησης που επιβάλλεται από τις εθνικές ιθαγένειες, ή να απονείμει σε όλα τα ανθρώπινα όντα μια καθολική ιθαγένεια, ως πολίτες της Γης. Μόνο ο ρατσισμός και η μαζική ανηθικότητα που τροφοδοτούνται από τις ξενοφοβικές πολιτικές καθιστούν αδιανόητη, στην Ιταλία, ακόμη και τη χορήγηση ιθαγένειας σε μετανάστες ή παιδιά μεταναστών που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν στην Ιταλία και είναι «ένοχοι» μόνο του ότι γεννήθηκαν από ξένους.

Κι όμως, είναι ακριβώς αυτές οι πολιτικές που καλλιεργούν μια ουτοπία: την ιδέα ότι η αυξανόμενη πίεση που ασκούν οι αποκλεισμένοι στα σύνορά μας μπορεί να αναχαιτιστεί με νόμους και με βία. Είναι κοντόφθαλμες πολιτικές, που αγνοούν ότι οι μεταναστεύσεις αποτελούν ένα φαινόμενο αυξανόμενο και μη αναστρέψιμο, προορισμένο να σαρώσει τα εθνικά σύνορα και να αναδιαμορφώσει τους χώρους της πολιτικής και του δικαίου. Αυτές οι πολιτικές ξεχνούν τον ρόλο προόδου που ιστορικά έχουν διαδραματίσει πάντοτε οι μετανάστες. Αρκεί να σκεφτεί κανείς τη διαμόρφωση αυτού που σήμερα είναι η μεγαλύτερη δύναμη στον κόσμο, οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ο πληθυσμός των ΗΠΑ διαμορφώθηκε εξ ολοκλήρου χάρη στις μεταναστεύσεις και, επομένως, χάρη στην αλληλεπίδραση πολλών πολιτισμών υπό το πνεύμα της ισότητας και της ελευθερίας. Οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών, προερχόμενοι κυρίως από την Αγγλία και την Ολλανδία, ήταν μόλις 250.000 στις αρχές του 18ου αιώνα και λίγο λιγότεροι από 4 εκατομμύρια — συγκεκριμένα 3.929.214 — το 1790. Το 2023 έχουν γίνει 339.996.563, προέρχονται από όλο τον πλανήτη και αντιστοιχούν στο 4,25% του παγκόσμιου πληθυσμού, με εξαιρετικά υψηλά ετήσια ποσοστά μετανάστευσης, ιδιαίτερα στην αρχή του περασμένου αιώνα.

Η δυτική διακυβέρνηση του κόσμου ως επικαιροποιημένη εκδοχή της αποικιακής κυριαρχίας

Το πρότυπο της ίσης κυριαρχίας των κρατών, όπως έχει ειπωθεί, καταλήγει σε μια ουσιαστική διεθνή αναρχία και σε μια σύγκρουση, άλλοτε ψυχρή και άλλοτε θερμή, μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για τη διακυβέρνηση του κόσμου. Σήμερα η ισχυρότερη δύναμη, τόσο σε στρατιωτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο, είναι αναμφίβολα εκείνη των δυτικών χωρών. Δυστυχώς, η διακυβέρνηση που ασκούν οι χώρες αυτές φέρει μέσα της, σαν γενετικό κώδικα, το

αποικιακό τους παρελθόν. Παρά τις διαδικασίες αποαποικιοποίησης, οι σημερινοί κυβερνώντες των δυτικών δυνάμεων έχουν κληρονομήσει την αποικιακή νοοτροπία που διαμορφώθηκε επί αιώνες στη βάση του αυτοπροσδιορισμού της αρχικά ως χριστιανικού κόσμου, έπειτα ως πολιτισμένου κόσμου και, τέλος, ως ελεύθερου κόσμου.

Οι απαρχές αυτής της ιδέας της πρωτοκαθεδρίας της Δύσης, της αυτοπαρουσίασής της ως πολιτισμένου ή, όπως και να'χει, ανώτερου κόσμου και της συνακόλουθης ασυμμετρίας ανάμεσα στο «εμείς» και στο «αυτοί», συνδέονται με την ανακάλυψη και την κατάκτηση της Αμερικής. Στον Φρανθίσκο ντε Βιτόρια οφείλεται η πρώτη φιλοσοφικο-νομική επεξεργασία του θεωρητικού θεμελίου της κατάκτησης και των επακόλουθων αποικιοποιήσεων. Στις διαλέξεις του στη Σαλαμάνκα, τη δεκαετία του 1530, ο Βιτόρια αρνήθηκε την εγκυρότητα όλων των παλαιών τίτλων βάσει των οποίων οι Ισπανοί είχαν νομιμοποιήσει τις εισβολές τους: την αξίωση μιας παγκόσμιας κυριαρχίας της Αυτοκρατορίας και της Εκκλησίας, το *δικαίωμα της ανακάλυψης* άγνωστων εδαφών, τα οποία στην πραγματικότητα κατοικούνταν από ιθαγενείς, ή ακόμη χειρότερα, την ειδική παραχώρηση στους «καθολικότατους» βασιλείς της Ισπανίας και στους «κληρονόμους και διαδόχους τους» «όλων των νησιών και των ηπειρωτικών εδαφών με όλα τα εδάφη, τις πόλεις, τα φρούρια και τους κατοικημένους τόπους που έχουν βρεθεί και που θα βρεθούν, που έχουν ανακαλυφθεί και που θα ανακαλυφθούν», η οποία επικυρώθηκε στις 4 Μαΐου 1493 με τη βούλα Inter Caetera του πάπα Αλέξανδρου ΣΤ΄. Απέναντι σε αυτούς τους προδήλως αβάσιμους τίτλους, ο Βιτόρια αντέταξε, ως νόμιμους τίτλους της κατοχής του Νέου Κόσμου, μια μακρά σειρά εξιδανικευμένων δικαιωμάτων που ανήκαν υποτίθεται καθολικά σε όλους τους ανθρώπους, αλλά στην πράξη ήταν άνισα και ασύμμετρα δεδομένου ότι μόνο οι Ισπανοί μπορούσαν τότε να τα ασκήσουν: πρώτα απ' όλα το *δικαίωμα στη μετανάστευση*, δηλαδή το δικαίωμα μετανάστευσης στον Νέο Κόσμο και απόκτησης της ιθαγένειας· στη συνέχεια το *δικαίωμα της μετακίνησης και της παραμονής*, εφόσον οι θάλασσες, τα ποτάμια και τα λιμάνια θεωρούνταν «κοινά αγαθά»· έπειτα το *δικαίωμα του εμπορεύεσθαι*, το *δικαίωμα της κατοχής* των ακαλλιέργητων γαιών και το *δικαίωμα του κηρύγματος και της αναγγελίας του Ευαγγελίου*· τέλος, ως καταληκτικό κανόνα, το δικαίωμα των Ισπανών να υπερασπίζονται τα δικαιώματα αυτά ακόμη και με το έσχατο μέσο του πολέμου. Κάτι που πράγματι έγινε υπό τη μορφή της σφαγής. Στις απαρχές της νεότερης εποχής συντελείται μια γενοκτονία: η καταστροφή των προκολομβιανών πολιτισμών και η εξόντωση, εξαιτίας και των επιδημιών που έφεραν οι Ευρωπαίοι, κυρίως της ευλογιάς, της ιλαράς και της φυματίωσης, σχεδόν του 90% των ιθαγενών πληθυσμών, δηλαδή 70 εκατομμυρίων ανθρώπων.

Η ιδέα της Δύσης ως κέντρου του κόσμου εδραιώθηκε τότε, στις απαρχές της νεότερης εποχής, όταν το *δικαίωμα των εθνών* διαμορφώθηκε από τον Φρανθίσκο ντε Βιτόρια και κατόπιν από τους Αλμπέρτο Τζεντίλι, Φρανθίσκο Σουάρες και Ούγκο Γκρότιους ως ένα σύστημα σχέσεων μεταξύ των μόνων πολιτισμένων εθνών, δηλαδή μεταξύ των αναδυόμενων ευρωπαϊκών κρατών. Στη συνέχεια προσδιορίστηκε και παγιώθηκε με την ανάπτυξη της πολλαπλότητας των κυρίαρχων κρατών, η οποία απεικονίστηκε από τον Τόμας Χόμπς και από μεγάλο μέρος της νεότερης πολιτικής φιλοσοφίας ως μια άγρια κοινωνία σε κατάσταση φύσης, δηλαδή ως κατάσταση «διαρκούς πολέμου». Από αυτό προέκυψε η διπλή αντίθεση ανάμεσα στην κατάσταση πολιτισμού που επιτεύχθηκε από τις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις και στην απολίτιστη ή φυσική κατάσταση που χαρακτηρίζει, αφενός, το σύνολο των κυρίαρχων κρατών που βρίσκονται δυνητικά σε πόλεμο μεταξύ τους και, αφετέρου, τους απολίτιστους και άγριους πληθυσμούς, τους οποίους η Δύση πάντοτε επεδίωκε, έχοντας ως ιστορική της αποστολή, να κατακτήσει, να εκχριστιανίσει και να εκπολιτίσει.

Η παρανομία, το διεθνές δίκαιο και η παρουσία μεταναστών στις ιταλικές φυλακές

Η φυλακή δεν είναι ένας φυσιολογικός χώρος. Και είναι ακόμη λιγότερο φυσιολογικός όταν είσαι αλλοδαπός, όταν δεν γνωρίζεις καλά τη γλώσσα του τόπου, όταν προέρχεσαι από μια εξαιρετικά σκληρή μεταναστευτική διαδρομή, όταν δεν έχεις πλήρη επίγνωση των λόγων για τους οποίους έχεις συλληφθεί ή καταδικαστεί. Το μεγάλο και σύνθετο ζήτημα των μεταναστεύσεων αντιμετωπίζεται σήμερα με απλουστευμένο τρόπο. Ταυτίζεται, εργαλειοποιημένα και δημαγωγικά, με το ζήτημα της εγκληματικότητας, ενώ πρόκειται πρωτίστως για ένα κοινωνικό, γεωπολιτικό και οικονομικό ζήτημα. Για να αντιμετωπιστεί συνολικά το φαινόμενο, δεν μπορεί κανείς παρά να ξεκινήσει από την παρουσία των ελεύθερων αλλοδαπών στην ιταλική επικράτεια. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, οι αλλοδαποί κάτοικοι είναι λίγο λιγότεροι από πεντέμισι εκατομμύρια, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 9% του συνολικού πληθυσμού. Το στοιχείο αυτό βρίσκεται σε διαρκή αύξηση: την 1η Ιανουαρίου 2023 οι αλλοδαποί κάτοικοι ανέρχονταν σε περίπου 5 εκατομμύρια και αντιστοιχούσαν στο 8,7% του πληθυσμού. Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν τουλάχιστον άλλοι 500.000 αλλοδαποί που βρίσκονται παρατύπως στην ιταλική επικράτεια. Αν εξετάσουμε, αντίθετα, την παρουσία αλλοδαπών στις φυλακές, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δεδομένα, αυτοί αντιστοιχούν σε περίπου 31,5% του συνολικού κρατούμενου πληθυσμού. Τα τελευταία χρόνια, η παρουσία αλλοδαπών κρατουμένων παρουσιάζει πτωτική τάση, παρά το γεγονός ότι ο πολιτικός και

μιντιακός λόγος προβάλλει μια πολύ πιο ανησυχητική εικόνα, και παρά το ότι, όπως προαναφέρθηκε, βεβαιώνεται η αύξηση των αλλοδαπών κατοίκων, νόμιμων ή μη, στη χώρα μας. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι πριν από είκοσι χρόνια το συνολικό ποσοστό των αλλοδαπών κρατουμένων έφθανε το 37,5%. Έχουμε, επομένως, καταγράψει μια μείωση άνω των έξι ποσοστιαίων μονάδων. Κι όμως, οι προεκλογικές εκστρατείες κερδήθηκαν γύρω από την εξίσωση «μετανάστευση ίσον εγκληματικότητα».

Σημαντική ήταν η συμβολή των ρουμανικών και αλβανικών κοινοτήτων στη μείωση του αριθμού των αλλοδαπών κρατουμένων. Η παρουσία Ρουμάνων στις φυλακές μειώθηκε προοδευτικά με την πάροδο του χρόνου, όπως ακριβώς συνέβη και με τους Αλβανούς. Πρόκειται για το θετικό αποτέλεσμα της κοινοτικής ένταξης, της παρουσίας των νέων γενεών και των οικογενειακών επανενώσεων. Αντίθετα, αν εξεταστούν άλλες κοινότητες που εκπροσωπούνται σε μεγάλο βαθμό στις φυλακές, παρατηρείται ότι το ποσοστό των Μαροκινών και των Τυνήσιων κρατουμένων τείνει να αυξάνεται ελαφρώς. Και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες έχουν υποστεί σημαντικούς περιορισμούς ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης σε διαδικασίες νομιμοποίησης και, κατά συνέπεια, σε πιο σταθερές ευκαιρίες απασχόλησης. Πρόκειται για κοινότητες στις οποίες η γυναικεία παρουσία είναι χαμηλότερη. Εδώ έχουν παρατηρηθεί μορφές ένταξης σε μικρότερο βαθμό, γεγονός που αναπαράγεται αρνητικά και στις ροές φυλάκισης.

Ο αλλοδαπός κρατούμενος πληθυσμός βιώνει, δυστυχώς, μια κατάσταση διακρίσεων ως προς τη μεταχείριση εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων σε σύγκριση με τον γηγενή πληθυσμό, παρά το γεγονός ότι οι Ιταλοί καταδικάζονται, κατά κανόνα, σε αυστηρότερες ποινές για σοβαρότερα αδικήματα και παρά το ότι εκτίουν σημαντικά μεγαλύτερες ποινές. Τα στοιχεία επιβεβαιώνουν ότι οι Ιταλοί έχουν ευκολότερη πρόσβαση σε εναλλακτικά μέτρα και σε μετατροπή του εγκλεισμού σε κατ'οίκον περιορισμό, χάρη στη στήριξη των οικογενειακών δεσμών και των κοινωνικών σχέσεων στη χώρα τους, κάτι που συχνά δεν συμβαίνει για τους αλλοδαπούς, στους οποίους οι θεσμοί δεν προσφέρουν επαρκή εργαλεία επανένταξης.

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται μια πολιτική που στοχεύει στην κατάργηση όλων των μορφών φιλοξενίας, ακόμη και για τους ανηλίκους. Σήμερα οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αλλοδαποί αποτελούν το 50% του πληθυσμού των ανηλίκων που κρατούνται, ανατρέποντας έτσι ένα σύστημα που προηγουμένως λειτουργούσε επαρκώς. Πολλοί από αυτούς τους νέους προέρχονται από τραγικές μεταναστευτικές διαδρομές, κατά τη διάρκεια των οποίων έζησαν και υπέστησαν βασανιστήρια και κακοποιήσεις, μοναξιά και περιφρόνηση. Στη δράση παρατήρησης στις φυλακές που

πραγματοποιούν τα μέλη του Συλλόγου για τα Δικαιώματα και τις Εγγυήσεις του Ποινικού Συστήματος *Antigone*, δεν ήταν λίγες οι φορές που έτυχε να συναντήσουν νέους οι οποίοι, όπως και ο πρωταγωνιστής της ταινίας του Ματτέο Γκαρόνε «Εγώ, Καπετάνιος», κατηγορούνταν ότι είναι διακινητές, ενώ στην πραγματικότητα ήταν προδιαγεγραμμένα θύματα ενός κυκλώματος εμπορίας ανθρώπων, από το οποίο δεν θα μπορούσαν να ξεφύγουν παρά μόνο με τον θάνατο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Maysoon Majidi, μιας Κουρδοϊρανής ακτιβίστριας που φυλακίστηκε στην Ιταλία και στη συνέχεια αθωώθηκε, έχοντας κατηγορηθεί άδικα ως διακινητής.

Θα πρέπει τελικά να εγκαταλειφθεί η τιμωρητική, απαγορευτική και «ασφαλειοκεντρική» ρητορική. Θα πρέπει, αντίστροφα, να στηριχθούμε, και στον τομέα της μετανάστευσης, στις κοινωνικές και εγκληματολογικές στατιστικές, καθώς και στην κριτική ανάλυση, με σκοπό να αποτιμηθεί ποιοτικά και ποσοτικά ένα σύνθετο φαινόμενο. Οι απλουστεύσεις αποτελούν πάντοτε τον προθάλαμο των αδικιών.

Οι λαοί καλλιεργούν ιδέες ελευθερίας και δικαιοσύνης και προσπαθούν να τις μεταφράσουν σε συγκεκριμένα ιστορικά σχήματα· όμως, στην εποχή της μετα-παγκοσμιοποίησης στην οποία ζούμε, σε τι πρέπει να στοχεύουμε; Σε μια υπερεθνική έννομη τάξη που να αποβλέπει στη διατήρηση της ειρήνης ή σε μια δημοκρατική πολιτική πρακτική, σε κρατικό και διεθνές επίπεδο, που να διατηρεί ανοιχτή τη δυνατότητα πολιτικής μεταβολής;

Η θάλασσα, εξ ορισμού ξένη προς την ανθρώπινη επιβίωση, και στην οποία ο άνθρωπος προσπαθεί να κυριαρχήσει και να την εκμεταλλευτεί χωρίς ποτέ να μπορεί να αποτελέσει μέρος της, μπορεί να λειτουργήσει ως πλαίσιο ενός διαφορετικού τρόπου να είμαστε Πολίτες του Κόσμου.

Στη Ματέρα, το 2023, με αφετηρία τον στοχασμό της Φιλοσοφίας του Ωκεανού, γεννήθηκε η ιδέα της παροχής ενός «διαβατηρίου της θάλασσας», το οποίο θα αναγνωρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα σε όποιον διασωθεί από ναυάγιο, μέσω ενός προσωρινού εγγράφου ταυτοποίησης που θα επιτρέπει την υπέρβαση του αδιεξόδου της έλλειψης αναγνώρισης της ιδιότητας του πρόσφυγα ή του οικονομικού μετανάστη, η οποία αποτελεί σήμερα τον πυρήνα ενός νομοθετικού κενού μέσα στο οποίο παρεμβαίνουν οι μαφίες.

Η υπέρβαση του ατομικισμού: από την ένταξη στην αλληλεπίδραση για την προώθηση της ειρηνικής συνύπαρξης μεταξύ των λαών

Η φιλοσοφία και η λογοτεχνία μπορούν να μας θυμίσουν πως η Μεσόγειος υπήρξε τόπος φιλοξενίας, διαλόγου και αδιάκοπης πολιτισμικής ανταλλαγής, χώρος ελευθερίας και υψηλών πνευματικών πτήσεων. Τόπος όπου στάθηκε ο ήλιος της ιστορίας, γεννώντας την Ευρώπη και τον

ιδιαίτερο χαρακτήρα της. Η φιλοσοφία και η λογοτεχνία μπορούν επίσης να αποδομήσουν τις ταυτοτικές αφηγήσεις (να δείξουν πως το παρελθόν μας δεν ριζώνει σε μία μόνο γη)· μπορούν, πάνω απ' όλα, να καταδείξουν αυτό που αποτελούσε πάντοτε τον αυθεντικό προορισμό της Ευρώπης: να αποτελεί ένα αρχιπέλαγος διαμορφωμένο από τη σύνδεση και τη συνύπαρξη των πολλαπλών και διαφορετικών ταυτοτήτων που τη συγκροτούν.

Η ταυτότητα *(identità*) είναι όρος που έχει την ίδια ρίζα με το ελληνικό ιδιώτης *(idiotes)*[1]. Κάθε ταυτότητα κλεισμένη στον εαυτό της, απομονωμένη, είναι *idiotes*, και ποτέ καμία τέτοια ταυτότητα δεν υπήρξε το θεμέλιο μιας ισχυρής, ελεύθερης κοινότητας, ικανής να εκφράσει καινοτόμες ενέργειες και κοινωνικές δυναμικές ανάπτυξης και προόδου. Την περίοδο της Αναγέννησης, όταν η Ιταλία ήταν η οικονομική και πολιτισμική καρδιά της Ευρώπης και παρήγαγε έναν πλούτο από τον οποίο ακόμη επωφελείται, η κινητήρια δύναμή της ήταν η περιέργεια και το άνοιγμα προς τις άλλες γλώσσες, τις άλλες θρησκείες, τις άλλες παραδόσεις. Ο σημαντικότερος φιλόσοφος της εποχής, ο Πίκο ντελα Μιράντολα, υποστήριζε ότι η ταυτότητα εκείνου που κλείνεται σε μία μόνο κουλτούρα γίνεται στενόχωρη, δηλαδή μικρή και αγωνιώδης, δεν αναπνέει, ασφυκτιά. Γιατί η ταυτότητά μας (από την οποία δεν πρέπει να παραιτηθούμε και η οποία είναι αναμφίβολα συστατικό στοιχείο αυτού που είμαστε, με τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη διακρίνουν από τις άλλες) μεγαλώνει και ανθίζει όταν καθρεφτίζεται και διαλέγεται με ό,τι είναι διαφορετικό από τον εαυτό της. Μόνο υιοθετώντας την οπτική του άλλου μπορεί μια ταυτότητα, ατομική ή συλλογική, να δει τον εαυτό της απ' έξω, να αναγνωρίσει τα ελαττώματα και τις ελλείψεις της και, με αυτόν τον τρόπο, να γνωρίσει τον εαυτό της και να αποκτήσει δύναμη. Η θάλασσα, και για τον Πίκο ντελα Μιράντολα, ήταν το αντίθετο κάθε μορφής κλεισίματος, εικόνα της πορείας προς την ανακάλυψη του άλλου και του εαυτού.

Οι Τρώες, παιδιά της Ασίας, με αρχηγό τον Αινεία, θα γίνουν τελικά δεκτοί και κατόπιν θα αναχωρήσουν από τις λιβυκές ακτές σε ένα ταξίδι που θα τους οδηγήσει στην Ιταλία: πρώτα στη Σικελία και έπειτα στις ακτές του Λατίου, όπου και θα εγκατασταθούν κι όπου οι απόγονοί τους θα ιδρύσουν τη Ρώμη. Η Ρώμη είναι κόρη προσφύγων από την Ασία, τους οποίους ο Βιργίλιος αποκαλεί με πολλά ονόματα (ναυαγούς, απόμαχους, ηττημένους, εγκαταλελειμμένους, εξόριστους, απόβλητους). Αυτοί οι πρόσφυγες θα συγχωνευθούν με τους λαούς που θα συναντήσουν σε εκείνη τη γη κατά την άφιξή τους, τα λατινικά φύλα. Για τον Σενέκα, «η Ρώμη έχει ως ιδρυτή έναν εξόριστο, έναν πρόσφυγα που είχε χάσει την πατρίδα του και έσερνε πίσω του μια χούφτα επιζώντες

[1] Στα αρχαία ελληνικά *ιδιώτης* ήταν το άτομο που δεν ασχολούταν με τα κοινά μεριμνώντας μόνο για το ατομικό του συμφέρον.

αναζητώντας μια μακρινή γη… δύσκολα θα βρεις μια χώρα που να κατοικείται ακόμη από αυτόχθονες: όλα είναι αποτέλεσμα προσμίξεων και μπολιασμάτων». Ακόμη περισσότερο, η Ρώμη γεννήθηκε υποδεχόμενη και παρέχοντας άσυλο σε όλους όσοι το ζητούσαν: στη Ρώμη «δέχονταν όλους, χωρίς να παραδίδουν τους δούλους στους κυρίους τους, τους οφειλέτες στους πιστωτές, ούτε τους φονιάδες στους δικαστές, αλλά έλεγαν πως σε όλους παρείχαν άσυλο» (Πλούταρχος). Και η Πάντοβα θα ιδρυθεί από πρόσφυγες – τους Ενετούς (από τους οποίους προέρχονται οι Βενετοί), συμμάχους των Τρώων, που και αυτοί φεύγοντας από τη γη τους, την Παφλαγονία (σημερινή Τουρκία), αφού έχασαν τον βασιλιά τους κατά τον Τρωικό Πόλεμο, θα φτάσουν έως την Αδριατική θάλασσα μαζί με τον ήρωα Αντήνορα, για να αποβιβαστούν στις ακτές του σημερινού Βένετο, όπου θα συναντήσουν τους Ευγαναίους. Από εκεί θα εξαπλωθούν σε ολόκληρη την περιοχή και θα οικοδομήσουν, υπό την καθοδήγηση του ίδιου του Αντήνορα, την πόλη της Πάντοβας. Οι θρυλικές ρίζες της Ιταλίας, της Ευρώπης, και, με ευρύτερη έννοια, της Δύσης, αποτελούν αντίδοτο σε κάθε αφήγηση περί δήθεν αυτοχθονίας ή γηγενείας.

Η Ευρώπη της ενσωμάτωσης μεταξύ των λαών γεννήθηκε μέσα από τα προφητικά λόγια του Μανιφέστου του Βεντοτένε, στο οποίο γίνεται λόγος για εκείνες τις συντηρητικές δυνάμεις που, για να ανακτήσουν την εξουσία τους, θα μεταμφιεστούν σε υπερασπιστές της ειρήνης, της ελευθερίας και της γενικής ευημερίας των φτωχότερων κοινωνικών τάξεων, επιχειρώντας να στηριχθούν στην αποκατάσταση του εθνικού κράτους και να εκμεταλλευτούν το πατριωτικό συναίσθημα. Οι εθνικές ζηλοτυπίες θα αντικαταστήσουν την προσπάθεια για μια ομοσπονδία μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, υπονομεύοντας έτσι αυτό που αποτελεί την ευρωπαϊκή αποστολή και την ίδια την ιδέα της Ευρώπης.

Τα τελευταία δέκα χρόνια η Ευρώπη έχει μετατραπεί πολιτισμικά από «κοιτίδα» σε «φρούριο», εξαιτίας της έντονης πολιτικοποίησης του ζητήματος της μετανάστευσης από την άκρα δεξιά και τον εθνικιστικό λαϊκισμό, οι οποίοι, μεταβάλλοντας τους όρους της αφήγησης, προτείνουν μια διαστρεβλωμένη περιγραφή της πραγματικότητας. Η καχυποψία απέναντι στο άγνωστο και η οικονομική κρίση των δυτικών κοινωνιών μονοπωλούν τον δημόσιο διάλογο για τη μετανάστευση, αξιοποιώντας τον φόβο, τα ρατσιστικά στερεότυπα και την ξενοφοβική ρητορική, ιδίως στα πιο σύντομα και αποτελεσματικά μέσα επικοινωνίας, όπως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπου δεν υπάρχει χώρος για στοχασμό, διάλογο και αντίλογο. Ένα σύνθετο κοινωνικά ζήτημα καθίσταται, συνεπώς, μη διαχειρίσιμο όταν εκλείπουν τα πολιτισμικά εργαλεία πολιτικής και κοινωνιολογικής ανάλυσης. Γι’αυτό κρίνεται αναγκαίο να επανέλθουν στο προσκήνιο ο στοχασμός, η λεπτομερής και

σε βάθος μελέτη των φαινομένων, και όχι η μονομερής επικοινωνία, ως κύρια μεθοδολογία της πολιτικής.

Προτάσεις υποδοχής και κοινωνικο-κανονιστικές επιπτώσεις: Οι Πολίτες της Θάλασσας

Είναι αδιαμφισβήτητη η ύπαρξη μιας σύγκρουσης (υποδοχή – εσωτερική ασφάλεια) η οποία, θέλοντας και μη, δημιουργείται στις χώρες υποδοχής και αποτελεί έναν από τους βασικούς λόγους της αυστηρότερης ρύθμισης των μεταναστευτικών ροών. Ως εκ τούτου, η αντικειμενική και απτή πραγμάτωση του δικαιώματος του ανθρώπου να μεταναστεύει και να εγκαθίσταται εκεί όπου προσβλέπει ότι θα βρει καλύτερες δυνατότητες για την εκπλήρωση φιλοδοξιών και σχεδίων ζωής, πρέπει αναγκαστικά να εξισορροπείται με το αντίστοιχο δικαίωμα του κράτους υποδοχής να διαχειρίζεται τη δική του μεταναστευτική πολιτική εντός του πλαισίου του κοινού καλού και της θεσμοθετημένης τάξης. Υπό αυτό το πρίσμα καθίσταται σαφές ότι, παρότι υφίσταται ένα «δικαίωμα στην αποδημία», δεν υπάρχει ένα «απόλυτο δικαίωμα στη μετανάστευση», δηλαδή στην είσοδο σε κάθε περίπτωση σε μια άλλη χώρα. Και αυτό διότι τα κράτη προορισμού έχουν το δικαίωμα να ρυθμίζουν τη μετανάστευση μέσω της πρόσβασης και της ένταξης, θέτοντας όμως ανθρώπινους κανόνες που να σέβονται την αξιοπρέπεια των ανθρώπων. Όπως υπενθύμισε ο Πάπας Φραγκίσκος στην ομιλία του στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 2015, είναι αλήθεια ότι «χωρίς το δίκαιο δεν μπορεί να υπάρξει δικαιοσύνη», αλλά κι ότι «η προτεραιότητα του δικαίου προϋποθέτει τον περιορισμό της εξουσίας, η οποία, συνεπώς, δεν μπορεί να είναι απόλυτη». Για τους λόγους αυτούς, «ούτε το ίδιο το δίκαιο είναι απολύτως κυρίαρχο», καθώς είναι απαραίτητο να αναγνωριστεί ένας ηθικός νόμος εγγεγραμμένος στην ίδια την ανθρώπινη φύση, ο οποίος να στηρίζει και, κυρίως, να προσδίδει αλήθεια στο δίκαιο, διασώζοντάς το έτσι από την επιθετικότητα των ψευδών δικαιωμάτων.

Στην ανάγκη να εναρμονιστούν τα διάφορα επίπεδα των ποινικών και αστικών κανόνων των επιμέρους κρατών εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου, είναι απαραίτητο να προσδιοριστούν τα προστατευόμενα έννομα αγαθά και να προσφερθεί ένα πλαίσιο συμφιλίωσης με τη φιλοσοφία και την ιστορία.

Αν περιορίσουμε την ιδέα της δικαιοσύνης σε ένα σύνολο θετικών κανόνων, σε σχήματα που οδηγούν στον πολλαπλασιασμό των νόμων προς εφαρμογή και στην απλή υπακοή, ο κίνδυνος είναι να αποκοπεί αυτό που συνδέει το δίκαιο με τη δικαιοσύνη. «Δίκαιο», όπως ήδη έλεγε ο Αριστοτέλης, «είναι ό,τι αφορά τον άλλον, είναι ό,τι σκοπεύει στο να είναι ωφέλιμο σε κάποιον άλλον, όμως το

σύνολο των κανόνων που συγκροτούν το δίκαιο δεν μπορεί παρά μόνο συμπτωματικά να ανταποκριθεί σε αυτή την απαίτηση. Αν λείπει η σχέση μεταξύ των δύο πόλων, του δικαίου και της δικαιοσύνης, αυτοί οι κανόνες δεν θα έχουν ποτέ σχέση με αυτό που είναι το σωστό· αλλά για να παραμείνει ανοιχτή αυτή η σχέση, το δίκαιο οφείλει να προσπαθεί να παρατηρεί από κοντά αυτόν που κρίνεται, επιχειρώντας να έρθει σε επαφή, όσο είναι δυνατόν, με την ετερότητά του».

Ο Σύλλογος Energheia ευχαριστεί όσους συνέβαλαν στην ιδέα αλλά και την υλοποίηση της δράσης:
Pietro Bartolo, Sylvain Briens, Raphael Ebgi, Luigi Ferrajoli, Álvaro Gil Robles, Patrizio Gonnella, Ulf Peter Hallberg, Riccardo Noury, Michele Salomone.
Επιμέλεια συντονισμού: Eustachio Antezza, Felice Lisanti, Alessandra Romano, Maria Chatzikyriakidou

Ματέρα, Σεπτέμβριος 2025
www.energheia.org